

НЕКЛАСИЧНІ ПРАКТИКИ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 811.29:821:177.61

В.Е. ТУРЕНКО,
кандидат філософських наук (м. Київ)

КОНЦЕПТ ФІЛІА В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ ДОКЛАСИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ТА ФІЛОСОФІЇ

У статті аналізується концепт філіа у світлі літератури та філософії архаїчної доби давньогрецької культури. Розгляд літературної спадщини цього періоду доводить, що лексемами «філічного словника» позначаються не лише дружні стосунки між особистостями, але й інші прояви любові (подружня любов, любов між богами і людьми). Натомість висвітлення філіа в докласичній філософії здійснюється не лише в онтологічному, але й також в антропологічному контексті.

Ключові слова: філіа, ерос, дружба, любов, досократики, докласична давньогрецька література, людина.

Давньогрецька мова є унікальним феноменом у світі. Адже її розвиток, еволюція, словник наповнений багатьма поняттями та категоріями, які вплинули на всю європейську філософію та культуру. Одним з таких понять є філіа. Загальновідомо, що філіа – давньогрецьке слово, що часто перекладається як «дружба» або «любов», але не має абсолютно точної відповідності в інших мовах. Воно позначає не лише «дружбу», але і «дружність», «тяжіння», «потяг», «любов». Іменник філіа має своє дієслово (давньогрец. φίλέω) – «дружу», «люблю».

В сучасній науковій літературі є достатня кількість праць, які аналізують концепт філіа на різних етапах античної традиції. Зокрема їх можна виділити в окремі групи:

I. Аналіз специфіки та особливостей концепту філіа представлений фундаментальними науковими публікаціями російських та західних вчених Р. Апресяна [1], А. Собла (A. Soble) [21], П. Тіллаха [6], П. Флоренського [7], Р. Хайат (R. Hyatt) [15], О. Чанишева [8] та інших. Однак ми не брали до уваги останню, адже хоча й досліджується детально концепт «філії», але фактично не торкається античної традиції (за винятком Стагірита).

II. Герменевтика філіа в архаїчну добу античності представлена перш за все науковими розвідками таких французьких та англійських дослідників, як Ж. Баладьє [2], Е. Бенвеніст [3], П. Людвіг (P. Ludwig) [18], А. Чрьоуст (A. Chroust) [12] та інших. Однак в останньому дослідженні увагу більше звернено на ерос, тоді як про філію інформація досить побіжна.

III. Розуміння філіа в платонівському корпусі творів висвітлено такими англомовними дослідниками: Д. Беан (J. Beane) [10], Л. Броуменс (L. Brooymans) [11], Д. Волфсдорф (D. Wolfsdorf) [22], У. Камінс (W. Cummins) [14] тощо.

IV. Висвітлення концепту філіа у спадщині Аристотеля представлено науковими студіями таких західних вчених: М. Капферберг (M. Kupferberg) [16], Т. Коннолі (T. Connolly) [13], М. Лопез (M. Lopez) [17], А. Нехамас (A. Nexamas) [19], Е. Салім (E. Salim) [20].

Однак незважаючи на велику кількість фундаментальних наукових досліджень, все ж слід відзначити очевидну основну прогалину в них. Наявна лише незначна кількість західних науковців, які висвітлювали філіа через призму докласичної літератури і філософської спадщини досократиків.

В цьому ж дослідженні пропонується вирішення таких завдань:

- 1) з'ясувати основні конотації філіа у докласичній літературі (епосі та ліриці);
- 2) розрізнити та визначити сутність онтологічного та антропологічного аспектів концепту філіа у фрагментах досократиків.

Філіа у докласичній літературі

Уперше у докласичній літературі ми зустрічаємо концепт філіа в епосах Гомера. В «Іліаді» та «Одіссеї» споріднені з ним слова вживаються для позначення саме чуттєвих (інтимних) стосунків: «Тож кожен розсудливий чоловік і порядний дбає про жінку свою і кохає її так же само, як покохав я душею оту, хоч придбав її списом» (ἐπει ὅς τις ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρω τὴν αὐτοῦ φιλέει καὶ κήδεται, / ὡς καὶ ἐγὼ τὴν ἐκ θυμοῦ φίλεον δουρικτητὴν περ ἑοῦσαν) [Il. IX 341–343]¹ та «Й за Одіссеєм, за мужем коханим, там плакала, доки сон їй солодкий на вії звела ясноока Афіна» (κλαῖεν ἔπειτ' Ὀδυσσεῖα φίλον πόσιν, ὄφρα οἱ ὕπνον ἠδὺν ἐπὶ βλεφάροισι βάλε γλαυκῶπις Ἀθήνη) [Od. XVI 450–451]. Проте в гомерівських епосах лексемами «філічного словника» позначаються й інші прояви любові:

- 1) любов між богами та людьми;

«О, якби так полюбила й тебе ясноока Афіна / Як Одіссеєм славетним дбайливо вона піклувалась / В краї троянським, де стільки, ахеї, ми горя зазнали, – / Я-бо не бачив, щоб смертного мужа боги так любили, / Як Одіссеєві явно сприяла Паллада Афіна, – / Зволила б так і тебе любити вона й піклуватись. / То не було б уже в них і згадки про те женихання» (εἰ γάρ σ' ὡς ἐθέλοι φιλέειν γλαυκῶπις Ἀθήνη, ὡς τότ' Ὀδυσσεῖος περικήδετο κυδαλίμοιο δῆμῳ ἐνὶ Τρώων. ὅθι πάσχομεν ἄλγε' Ἀχαιοὶ οὐ γάρ πω ἴδον ὧδε θεοὺς ἀναφανδὰ φιλεῦντας, ὡς κείνῳ ἀναφανδὰ παρίστατο Παλλὰς Ἀθήνη. – εἰ σ' οὕτως ἐθέλοι φιλέειν κήδοιτό τε θυμῷ, τῷ κέν τις κείνων γε καὶ ἐκλεάθοιτο γάμοιο) [Od. III, 218–224]. З приводу цього російський дослідник Т. Мякін зазначає, що у відносинах між людьми та богами мова йде про дії божества, яке бере під свою охорону людину, яка була йому до цього зовсім чужою [4, с.17]. Відповідно, для Гомера концепт філіа означає акт трансформації відносин вищих сил до нижчих, зі стану відчуження до дружніх почуттів між ними.

- 2) батьківська любов:

«Винесла так з бойовища вона (Афродіта – В.Т.) свого любого сина» (ἦ μὲν ἐὼν φίλον υἱὸν ὑπεξέφερον πολέμοιο) [Il. V 318];

- 3) сексуальна подружня любов.

«Тільки-но глянув (Зевс на Геру – В.Т.), як пристрастю розум йому охопило, / Наче тоді, як уперше зазнав він із нею кохання, / Разом на ложе зійшовши, від любих батьків своїх по-тай» (ὡς δ' ἴδεν, ὡς μιν ἔρωσ πικινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν, οἷον ὅτε πρῶτόν περ ἐμισγέσθην φιλότῃ εἰς εὐνήν φοιτῶντε, φίλους λήθοντε τοκῆας) [Il. XIV 293–295].

У працях Гесіода фактично така ж сама ситуація стосовно конотацій лексем «філічного словника» [Theog. 97–98, 125, 132, 177, 206, 306]. Ми не будемо занурюватись у детальний аналіз семантики та конотацій «філії» та «філічного словника» у давньогрецьких епосах, адже найбільш ґрунтовно це дослідив і проаналізував французький вчений Е. Бенвеніст [3, с. 222–232].

У представників античної лірики також досить цікаво відображені конотації концепту філіа. Серед багатьох античних ліриків докласичної доби, є доречним, на нашу думку, присвятити увагу саме спадщині Сапфо та Феогніда. Оскільки саме в їх віршах найбільш повно розкриваються лексеми «філічного словника». Слід окремо зупинитися на творчій спадщині поетеси Сапфо. У фрагментах її праць присутні такі конотації:

I) любов до багатства «Я ж полюблюю розкіш – цей блиск мені та красу сонця дав у володіння Ерос» (ἔγω δέ φ φίλημ' ἀβροσύναν τοῦτο καὶ μοι τὸ λάμπρον ἔρος... ἀελίῳ καὶ τὸ κάλον λέλογγεν) [Sapph. fr.58 V 25–26];

II) любов до богів – «Псапфо, дуже полюбила тебе, Афродіту, Кіпрську царівну» (Ψάπφοι σέ φίλης ἔξοχα καλλίφρονος Ἀφροδίτα Κύπρω βασίλη) [Sapph. fr. 65, 5-6 V];

¹Цитування творів Гомера та Гесіода, а також представників античної лірики здійснюється за загальноприйнятою міжнародною пагінацією.

III) друг-гість: «Якщо ти нам друг, / то займай ліжко з більш молодю» (ἔων φίλος ἄμμιν [ἄλλο] λέχος ἄρνυσω νεώτερον οὐ) [Sapph. fr.121, 1–2 V];

Таким чином, дієслово φίλειν для Сапфо (незалежно від контексту, весільного чи ні) вживається нерозривно з поняттям, образів друга, або подруги, відповідно до чуттєвого наповнення чи обставини [4, с. 18–19].

Φιλία – і це видно у фрагментах Сапфо – це, перш за все, схильність, прив'язаність, любов, предмет любові, дружба. Φιλία протистоїть μῦσος – ненависті. Так само, як ἔρωσ, φίλια спонтанна, природна, але, на відміну від першого, φίλια – це схильність, народжена внутрішньою спонуккою, душевною прихильністю, почуттям близькості і спільності. На близькість і відкритість почуття φίλια вказує і споріднене слово φίλημα – поцілунок. Ця спільність є цінною сама по собі і тому – самодостатньою. Слово φίλια охоплює і базовані на сильній прихильності відносини, такі як сімейні або любовні стосунки, і звичайне знайомство, і відносини, що були базовані на вигоді. Також ним позначали відносини взаємної користі і довіри, що породжують особливого роду зобов'язання, (зокрема, союзи, що заключають з політичних міркувань), і піднесено-духовні відносини. У більш широкому плані це слово могло позначати відносини спільності або навіть просто співвіднесеності (в просторі або діяльності) [1, с. 28, 30].

Феогнід теж активно користувався цим концептом, але, як і Сапфо, використовував лексеми «філічного словника» лише в антропологічному вимірі:

1) Дружніх відносин – «Або люби мене чистим розумом, або ж відречись та ворогуй, вчинивши сварку» (ἢ με φίλει καθαρὸν θέμενος νόον, ἢ μ' ἀποειπὼν ἔχθαιρ' ἀμφραδίην νεῖκος ἀειράμενος) [Thgn. 88–89]; «Тільки побачать друзі, що справи у мене кепські, відвернуться, дивитися не бажаючи; а якщо звідки гідне випало, що зрідка буває, – скільки вітань і яка любов!» (Τῶν δὲ φίλων εἰ μὲν τις ὄραϊ μέ τι δειλὸν ἔχοντα, αὐχέν' ἀποστρέψας οὐδ' ἔσορᾶν ἐθέλει· ἦν δὲ τί μοι ποθεν ἐσθλόν, ἃ παυράκι γίνεται ἀνδρῖ, πολλοὺς ἀσπασμοὺς καὶ φιλότηας ἔχω) [Thgn. 856–860].

2) Приязні до городян – «Ні до кого з цих городян довірливо назустріч не йди, чи з приязні або клятви вірної, хоч би Зевса, безсмертних царя, поручителем брав найбільшим, що вірність зберігає» (Ἀστῶν μηδενὶ πιστὸς ἔων πόδα τῶνδε πρόβαινε μῆθ' ὄρκῳ πίσυνοσ μῆτε φίλημοσύνη, μηδ' εἰ Ζῆν' ἐθέλη παρέχειν βασιλῆα μέγιστον ἔγγυον ἀθανάτων πιστὰ τιθεῖν ἐθέλων) [Thgn. 283–286].

3) Дружньої любові – «Погано у мене на душі від нашої любові – ненавидіти не могу, як і любити, знаючи, як тяжко одного ненавидіти, як тяжко і любити проти волі» (Ἀργαλέωσ μοι θυμὸσ ἔχει περὶ σῆσ φιλότητοσ οὔτε γὰρ ἐχθαίρειν οὔτε φιλεῖν δύναμαι, γινώσκων χαλεπὸν μὲν, ὅταν φίλοσ ἀνδρῖ γένηται, ἐχθαίρειν, χαλεπὸν δ' οὐκ ἐθέλοντα φιλεῖν) [Thgn. 1091–1094].

4) Любові бога до людини – «Нехай перебуватиму ще в юності і нехай любить мене Феб Аполон» (ἦβησ μέτρον ἔχομι, φιλοῖ δὲ με Φοῖβοσ Ἀπόλλων) [Thgn. 1119].

Усі ці конотації φίλια у Феогніда можна звести до висновку, що головний душевний стан – «духовний спокій», внутрішня близькість, взаєморозуміння, що, однак, не означає холодного розрахунку чи сліпої імпульсивної пристрасті. Таким чином, φίλια означає духовну, відкриту любов, яка базується на внутрішній симпатії і виражає поєднання подібних (тоді як ерос – це поєднання і боротьба протилежних принципів). Більш спокійною за природою є φίλια. Іменник φίλια має своїм дієсловом «філео». У такій любові набагато більший спектр значень, ніж у понятті «ерос». Такою любов'ю можна любити багато явищ і предметів: гори, брата, батьків, цінності, вади, речі тощо. Звідси «фактично ерос – похідний від філії, адже з лінгвістичної точки зору останнє – є ширшим поняттям» [8, с. 45].

Два вектори концепту «φιλία» у філософів-досократиків

Для античного світогляду, на перший погляд, здається, що базовим концептом світопорядку та людського буття був ἔρωσ. Однак, на нашу думку, це не зовсім відповідає дійсності, оскільки концепт φίλια для давніх греків теж займав значне місце для розуміння буття (космології) та відносин між людьми. У фрагментах-досократиків (DK) лише концепт φίλια вживається понад 200 разів. Відповідно, на наш погляд, варто виокремити у спадщині філософів-досократиків два аспекти вживання концепту φίλια: як онтологічний та антропологічний принципи.

Φιλία як онтологічний принцип

За переказами, першим мислителем, який увів термін *φιλία* для позначення згоди (як між елементами, складовими всього, що у світі, так і міжособистісних відносинах) у всіх можливих значеннях цього слова, був Піфагор. Так, згідно з вченням Піфагора, *φιλία* об'єднує безсмертних богів і простих людей (через благочестя і служіння людей богам), а в людині *φιλία* пов'язує його дві частини – тіло і душу, в душі ж – розумну її частину з нерозумною (до цього покликана філософія). В основі зв'язку – *φιλία* в суспільстві лежать закони; народи з'єднуються, дізнаючись про один одного; в сім'ї чоловік пов'язаний з дружиною і всі домочадців один з одним; в організмі всі його частини з'єднує здоров'я [Gorg. 507e]. Іншими словами, *φιλία* для Піфагора – це універсальний принцип єднання у всьому: не тільки домочадців, друзів, співгромадян, а й богів і людей, людей і всіх живих істот і, ширше, всіх частин світобудови. Це – принцип, що забезпечує гармонію Космосу [9, с. 136].

Сучасні французькі дослідники зазначають: «грецька мова дуже чітко розрізняє два способи любити: *έραν* та *φιλείν*. Вона має дієслово, а також цілий термінологічний комплекс для кожного з цих полюсів, які більшість сучасних мов розрізняє тільки за додатковим позначенням. *Φιλείν* – «любити як друга», «підкупуватись» (*cherir*), «любити щось робити». Це добровільна дія чи діяльність, що розгортається зсередини характеру (етичного) чи позиції (політичної, соціальної); вона визначає стосунки, якщо й не завжди симетричні, то принаймні взаємні та обопільні, коли йдеться про подібність, рівність чи про сумірність. Це прояснює різницю між *έρος* та *φιλία* чи *φιλότης*, які в давніх космогоніях є первісними силами; обидва слова найчастіше перекладають як *amour* – «любов» (напр. Жан Болдак, перекладач Емпедокла). Гесіодів *έρος* «розтворює члени» (*λυσίμελής*; Theog. 121) та сприяє переходу від партогенезу в обійми Землі та Неба (137 і далі); у «Поемі» Парменіда [18 В 12 DK] *έρος* змушує розгортатись, розходитись елементарні полярності. Навпаки, *Φιλότης* (любов) Емпедокла поєднує подібне з подібним, а розбрат, *Νείκος*, роз'єднує знову [Напр. 21 В 22 DK]» [2, с. 460]. Це нашоухує на думку, що навіть у космологічному контексті *έρος* та *φιλία* є фактично абсолютно протилежними. На підтвердження цьому видатний західний мислитель П. Тілліх, досліджуючи поняття любові у давньогрецькій мові, зауважує: «Ерос протистоїть філії як якості любові. Ерос являє собою трансперсональний полюс, тоді як філія характеризує особистісний полюс» [6, с. 153]. Фактично *έρος* парменідівський (його сенс та значення в бутті) у емпедоклівській онтології фактично виконує *Νείκος*. На нашу думку, доцільно було б більш детально зупинитися на розумінні концепту *φιλία* в Емпедокла.

Перед тим як досліджувати взагалі вчення акрагантського мислителя, варто сказати про його теоретичні джерела. Західний вчений А. Чрьоуст у своїй статті, присвяченій впливу зороастризму на вчення Платона і Аристотеля, приділяє кілька сторінок в цьому ж ключі ранній грецькій філософії. На його думку, відоме твердження Геракліта Ефеського, а саме, що «війна є батьком усього» [22 В53 DK], співвідноситься з вічною боротьбою між Ахурамаздою і Ахріманом, як і твердження Емпедокла, що Любов і Ворожнеча є двома основними принципами або факторами, які керують всесвітом, домінуючи по черзі. Ці два приклади, які можуть бути значно збільшені і розширені, повинні дійсно доводити, що деякі (ранні) грецькі філософи були знайомі з вченням Зороастра більшою чи меншою мірою [10, р. 354–355]. Відповідно до цього можна говорити про східні, а точніше, близькосхідні впливи на дуалістичну космогонію ранніх грецьких філософів.

Натурфілософ Емпедокл розвиває у своїй праці «Про природу» («*Περὶ φύσεως*») своє вчення про любов таким чином: світ складається не лише з чотирьох стихій, він ще керується всесвітнім законом – двома силами, Любов'ю та Ворожнечею (*Φιλία καὶ Νείκος*), які поперемінно змінюють одна одну: «І цей безперервний обмін ніяк не може зупинитися: то ваблене Любов'ю, все сходиться в єдине, то ворожістю Ненависті знову женеться у різні боки одне від одного» (*καὶ ταῦτ' ἀλλάσσοντα διαμπερὲς οὐδαμὰ λήγει, ἄλλοτε μὲν Φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα, ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορέύμενα Νείκεος ἔχθει*) [21 В 17 DK].

Ця думка Емпедокла з приводу місця та ролі любові у світі, відобразилась пізніше не один раз в історико-філософському дискурсі. Зокрема у праці видатного італійського мислителя Марсіліо Фічіно «Тлумачення на Платонів «Бенкет» наголошується, що «любов – це найміцніший обруч, який поєднує світобудову в чудову будівлю, а людей у всезагальне братство» [5, с. 111]. Головною ж заслугою сицилійського філософа (*Акрагант – місто на*

о. *Сицилія* – В.Т.) полягає в тому, що в нього ідея любові як онтологічний принцип стала дійсно філософською, адже до цього у досократиків (зокрема у Парменіда і Піфагора) любов була як ерос (напівміфологічне сприйняття любові), тоді як у Емпедокла онтологічний принцип Любові виражений виключно у понятті *φιλία*.

Отже, концепт *φιλία* в онтологічному контексті, для філософів-досократиків, виступає протилежністю еросу. Для докласичної філософії трансформація онтологічного принципу з *έρως* до *φιλία* означає в цьому контексті перехід в рефлексіях мислителів-досократиків «від міфу до логосу». Саме цей перехід в онтологічному вченні справив значний вплив на весь подальший розвиток античної філософії (особливо, що стосується онтології класичного періоду давньогрецького філософського дискурсу). Проте слід відзначити, що *φιλία* застосовувалось у філософів докласичної доби античності не лише в онтологічному контексті, але й в антропологічному.

Концепт φιλία: міжособистісний аспект

Взагалі варто зазначити, що міжособистісними відносинами, які давні греки позначали концептом *φιλία*, могли бути пов'язані люди, які проживають в одному господарстві, партнери, оскільки проваджують суспільні справи і ті, яких справедливо вважають мудрецькими, оскільки їх з'єднує чеснота. У дружні відносини вступають, укладають мирні угоди, що утворюють політичні союзи, які вчиняють торгові угоди. При цьому дружність з'єднує як рівних, так і нерівних, супроводжується прихильністю або вільна від неї. Р. Хайат, говорячи про дохристиянські дискусії щодо дружби в грецькій та римській думці, пропонує скористатися принципом піраміди для розгляду усього розмаїття феноменів, розкритих словом *φιλία*, або «amicitia» (лат.). На рівні підстави піраміди він розташовує природні відносини залежно від блага: в найнижчому рівні – політичні, господарські, вище – сімейні, відносини за спільністю інтересів і, нарешті, вінчають піраміду стосунки людей абсолютно добродесних, або мудреців [11, р. 3–4].

Етико-соціальні погляди Демокріта дозволяють виявити в його вченні про моральність деяке уявлення про *φιλία*. Виходячи з цього вчення, той не гідний жити, у кого немає гарного друга. Демокріт особливо виділяє справжню і розумну дружбу, що єдина є гідною шанування. Розумність як розумова і моральна якість висувається філософом на перше місце: «Дружба однієї розумної людини є дорожчою за дружбу усіх нерозумних» (Ἐνὸς φίλης ξυνοῦτοῦ κρέσσων ἄξυνέτων πάντων) [5564 DK]². При цьому Демокріт стверджує, що справжню дружбу створює лише «однорідність» (Stob. II, 33, 9). Найважче у дружбі – це вміти відрізнити справжніх друзів від уявних, для чого потрібна мудрість.

Як ми бачимо, концепт *φιλία* включений не тільки в низку грецьких слів, що позначають любов. Воно виявляється ще й у ряді тих слів, які позначають відносини між своїми, тобто близькими людьми. Друг – це, звичайно, «свій», але це «властивість» особливого роду. Воно не обмежується властивістю-спорідненістю, знайомством, спільністю в якій-небудь справі (соратництво, співпраця, співучеництво, бенкетувати і т. д.), союзництво. Друг у такого виду відносинах – це товариш, що і позначається словом «εταῖρος [7, с. 400–403]. Лише довірений товариш (πιστός εταῖρος) – це один (Φίλος).

Поряд з прославлянням корисності та необхідності дружби Демокріт говорить ще й про її нестійкість (мінливість), попереджаючи про можливу підступність і невірність друзів: «Багато хто відвертаються від своїх друзів, якщо останні, загубивши майно (багатство), потребуватимуть допомоги» (Ἐκτρέπονται πολλοὶ τοὺς φίλους, ἐπὴν ἔξ εὐπορίας εἰς πενίην μεταλέσωσιν) [55 В 67 DK]. Але, незважаючи на хиткість і крайню нестабільність дружніх відносин, Демокріт все ж вважає, що дружба – один з найяскравіших і важливих видів зв'язку між людьми: «Не варто жити тому, у кого немає жодного справжнього друга» (Ζῆν οὐκ ἄξιός, ὅτῳ μὴδὲ εἷς ἐστὶ χρηστός φίλος) [55 В 65 DK].

Відповідно, концепт *φιλία* в антропологічному контексті для філософа-досократика, означає зв'язок індивідів, який обумовлений соціальним або особистим вибором. Це внутрішня схильність, потяг, який зростає з інтимної близькості та уваги до конкретної особистості. *Φιλία* зачіпає відносини близьких один до одного людей; вона зазвичай задовольняє

²Цитування фрагментів раннях давньогрецьких мислителів подано за класичним та фундаментальним виданням Дільса-Кранца. Переклад сентенцій Демокріта зроблено автором статті.

ється присутністю людини, яку любить певний суб'єкт, та розвитком природних почуттів. Це почуття, які з'являються без особливих зусиль в процесі комунікації, їх цінність у тому, що вони необхідні людині як цілісній особистості, а не як узятій в окремих її особливостях. «Любов-дружба» – це потяг до самого предмету любові, який виростає із спільного життя, взаємної єдності поглядів на безліч речей та явищ [8, с. 45]. Тому «філія залежить від еросу; вона передбачає простоту у відносинах з об'єктом любові» [6, с.154].

Проте варто підкреслити те, що для повної картини розуміння філії в докласичну добу слід розглянути давньогрецьку літературу, яка створювалась, а саме епоси та лірику.

Таким чином, дослідивши концепт філії у докласичній літературі та філософії, можна дійти таких висновків:

1) У філософії досократиків філія розглядається не лише в онтологічному контексті, як основа світопорядку, але й як антропологічний концепт, яким позначаються міжособистісні відносини, в переважній більшості – дружні, відносини з близькими нам людьми.

2) В докласичній літературі концепт філії представлений досить багатоманітно. Лексемами «філічного словника» в епосах та ліриці архаїчного періоду позначені різні прояви любові. Варто зауважити, що саме цим концептом позначаються не лише дружні відносини між людьми (соціально рівних між собою особистостей), але й сексуальні, між олімпійськими богами та людьми, а також прив'язаність до речей.

Список використаних джерел

1. Апресян Р.Г. Слова любви: agape, eros, philia / Р.Г. Апресян // *Философия и культура*. – 2012. – № 8 (56). – С. 27–40.
2. Баладьє Ж. *Європейський словник філософій* / пер. з франц. В. Артюха; за ред. А. Васильченко та А. Баумейстера / Ж. Баладьє, Ф. Бютген, К. Оврей-Ассея, Б. Кассен, Б. Любити. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – Т. 1. – С. 451–463.
3. Бенвенист Э. *Philos. Словарь индоевропейских социальных терминов*. Пер. с франц. / общ. ред. и вступ. ст. Ю.С. Степанова / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс – Универс, 1995. – С. 220–232.
4. Мякин Т.Г. *Через Кельн к Лесбосу: встреча с подлинной Сапфо* / Т.Г. Мякин. – Новосибирск: Новосибир. гос. ун-т. 2012. – 172 с.
5. Нарский И.С. *Тема любви в философской культуре Нового времени* / *Философия любви*. – Под общ. ред. Д.П. Горского; сост. А.А. Ивин / И.С. Нарский. – М.: Политиздат, 1990. – Т. 1. – С. 110–148.
6. Тиллих П. *Любовь, сила и справедливость* / *Трактаты о любви*. Сост. О.П. Зубец / П. Тиллих. – М.: ИФ РАН, 1994. – С. 147–157.
7. Флоренский Ф. *Письмо одиннадцатое: Дружба* / П. Флоренский // *Столп и утверждение истины*: в 2 т. Т. 1. – М.: Правда, 1990. – С. 393–463.
8. Чанышев А.Ф. *Любовь в Античной Греции* / *Философия любви*. – Под ред. Д.П. Горского; сост. А.А. Ивин / А.Ф. Чанышев. – М.: Политиздат, 1990. – Т. 1. – С. 36–67.
9. Ямвлих Колхидский. *Жизнеописание Пифагора* / Пер. с древнегреч. и комм. В.Б. Черниговского. – СПб.: Алетейя, Новый Акрополь, 1998. – 248 с.
10. Beane J.M.C. *Charis and Philia in Plato's Gorgias* / J.M.C. Beane. – Iowa State University, 1996. – 194 p.
11. Brooymans L. *Philia, Eros and Philosophy: Socrates' Search for the Friend in Plato's Lysis* / L. Brooymans // Submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree Master of Arts Department of Political Science Brock University St. Catharines, Ontario. – 115 p.
12. Chroust A.-H. *The Influence of Zoroastrian Teachings on Plato, Aristotle, and Greek Philosophy in General* / A.-H. Chroust // *New scholasticism*. – Washington, 1980. – Vol. 54. – № 3. – P. 342–357.
13. Connolly T. *Friendship and Filial Piety: Relational Ethics in Aristotle and Early Confucianism* / T. Connolly // *Journal of Chinese Philosophy*. – 2012. – № 39 (1). – P. 71–88.
14. Cummins W.J. *Eros, Epithumia, and Philia in Plato* / W.J. Cummins // *Apeiron*. – 2011. – Volume 15. – Issue 1. – P. 10–18.
15. Hyatte R. *The Arts of Friendship: the Idealization of Friendship in Medieval and Early Renaissance Literature* / R. Hyatte. – Leiden: Brill, 1994. – 249 p.

16. Kupferberg M.I. *Philia and Eros in Plato and Aristotle* / M.I. Kupferberg. – State University of New York at Binghamton, Department of Philosophy, 1986. – 132 p.

17. Lopez M. *A reapropriação maclntyriana da noção de philia aristotélica: o animal apolítico?* / M. Lopez // *DoisPontos*. – 2010. – № 7 (2). – P. 32–50.

18. Ludwig P.W. *Eros and Polis* / P.W. Ludwig. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 398 p.

19. Nexamas A. *Aristotelian Philia, Modern Friendship* / A. Nexamas // *Oxford Studies in Ancient Philosophy* 2010. – № 39. – P. 213–248.

20. Salim E. *Embracing the half: Aristotle's revision of platonic eros and filia* / E. Salim // *A Thesis Submitted to the Office of Graduate Studies of Texas A&M University in Partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts*. – Department of Philosophy. – Texas: A&M University, 2006. – 144 p.

21. Soble A. *Eros, agape, and philia: readings in the philosophy of Love* / A. Soble. – New-York: Paragon House, 1989. – 305 p.

22. Wolfsdorf D. *Philia in Plato's Lysis* / D. Wolfsdorf // *Harvard Studies in Classical Philology*. – 2000. – № 103 – P. 235–259.

23. Hetherington E.D. *Philia and method: A translation and commentary on Plato's «Lysis»* / E.D. Hetherington. – New York: City University of New York, 2009. – 202 p.

В статье анализируется концепт *φιλία* в свете литературы и философии архаической эпохи древнегреческой культуры. Рассмотрение литературного наследия данного периода показывает, что лексемами «филического словаря» обозначаются не только дружеские отношения между личностями, но и другие проявления любви (супружеская любовь, любовь между богами и людьми). Вместе с тем освещение *φιλία* в доклассической философии осуществляется не только в онтологическом, но также в антропологическом контексте.

Ключевые слова: *φιλία, έρος, дружба, любовь, доклассическая древнегреческая литература, досократики, человек.*

This article analyzes the concept *φιλία* in light of literature and philosophy archaic period of Greek culture. Consideration of the literary legacy of the period shows that the tokens «dictionary of *φιλία*» affect not only friendly relations between individuals, but also other manifestations of love (married love, the love between gods and humans). Instead, coverage *φιλία* in pre-classical philosophy is carried out not only in the ontological context, but also in the anthropological context.

Key words: *φιλία, έρος, friendship, love, pre-Socratics to classical Greek literature, man.*

Одержано 5.11.2014.